

FAXRIDDIN AR-ROZIY AXLOQIY TARBIYADA ILM VA TAFAKKURNING O'RNI

Osiyo Xalqaro Universiteti.

Pedagogika mutaxassisligi 1-bosqich talabasi.

Allamberganov To'lg'in Hamidovich

Annotatsiya: Axloqiy tarbiya insonning ruhiy va ma'naviy dunyosini shakllantirishda, uning jamiyatda to'g'ri va ma'naviy jihatdan pok bo'lishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda ilm va tafakkur markaziy o'rin tutadi. Axloqiy tarbiyaning asosiy maqsadi insonni nafaqat tashqi qoidalarga, balki ichki ruhiy va ma'naviy qadriyatlarga ham moslashtirishdan iboratdir. Bu esa faqat bilim egallash bilan emas, balki chuqur tafakkur va o'z-o'zini anglash orqali amalga oshadi. Faxriddin ar-Roziy axloqiy tarbiyada ilm va tafakkurning o'rni haqida chuqur fikrlar bildirgan buyuk mutafakkirdir. Uning qarashlari bugungi kunda ham ahamiyatini yo'qotmagan, aksincha, zamonaviy axloqiy muammolarni hal etishda yo'l-yo'riq ko'rsatmoqda.

Kalit so'zlar: tarbiya, ma'naviyat, tafakkur, maqsad, axloqiy muammolar, ma'naviy qadriyatlar, ilm, qoidalar.

Axloqiy tarbiya jarayonida ilmning roli juda katta. Ilm insonni haqiqatga yaqinlashtiradi, uni noto'g'ri tushunchalar va xatolardan himoya qiladi. Faxriddin ar-Roziy ilmni faqat tashqi bilimlar yig'indisi sifatida emas, balki inson qalbining nuridir, deb hisoblaydi. Ilm orqali inson o'zining ichki dunyosini kashf etadi, o'z nafsini anglaydi va uni tarbiyalashga harakat qiladi. Axloqiy qadriyatlarni anglash va ularga amal qilish uchun ilm zarurdir. Chunki ilm insonni tafakkurga, ya'ni fikr yuritishga, voqealarni tahlil qilishga, o'z harakatlari va niyatlarini baholashga undaydi. Tafakkur esa axloqiy tarbiyaning boshqaruv markazi hisoblanadi. Tafakkur insonning o'zini va atrofdagi olamni anglashidir, uni rivojlantirishdir.

Faxriddin ar-Roziy tafakkurni nafaqat aqlning faoliyati, balki ruhning yorug‘ligi deb hisoblagan. Tafakkur orqali inson o‘zining ichki holatini, niyatlarini, xatti-harakatlarini tahlil qiladi, ularni axloqiy me‘yorlarga muvofiq holda shakllantiradi. Axloqiy tarbiya tafakkur orqali insonning ichki dunyosini tartibga soladi, uni poklaydi, yuksaltiradi. Bu jarayon insonni faqat tashqi ta’sirlardan himoya qilmaydi, balki ichki mustaqillik va erkinlikni ham beradi.[1]

Faxriddin ar-Roziyning axloqiy tarbiya haqidagi qarashlarida ilm va tafakkur o‘zaro chambarchas bog‘liqdir. Ilm tafakkur uchun asos bo‘lib xizmat qiladi, tafakkur esa ilmdan olingan bilimlarni chuqur anglash va ularni hayotga tadbqiq etish imkonini beradi. Bu ikki unsur birgalikda insonni mukammallikka yetaklaydi. Axloqiy tarbiya jarayonida ilm va tafakkur insonni nafaqat tashqi qoidalarga bo‘ysunishga, balki ichki ma‘naviy kamolotga erishishga yo‘naltiradi. Faxriddin ar-Roziy axloqiy tarbiyada nafsning o‘rni haqida ham ko‘p fikr bildirdi. Unga ko‘ra, nafs insonning ichki olami, u bilan kurashish va uni tarbiyalash axloqiy tarbiyaning eng muhim vazifalaridan biridir. Ilm va tafakkur yordamida inson o‘z nafsini anglaydi, uning istak va ehtiroslarini boshqarishni o‘rganadi. Bu esa insonni haqiqiy axloqiy kamolotga yetaklaydi. Axloqiy tarbiya nafsni poklash, uni yuksaltirish jarayonidir, bu jarayonda ilm va tafakkur vosita sifatida xizmat qiladi.[2]

Axloqiy tarbiyada individual xususiyatlarni hisobga olish ham Faxriddin ar-Roziyning qarashlarida muhim o‘rin tutadi. Har bir insonning tafakkur darajasi, ilm olish qobiliyati, nafs bilan kurashish darajasi har xil bo‘lishi mumkin. Shuning uchun axloqiy tarbiya bosqichma-bosqich va individual yondashuv asosida olib borilishi kerak. Ilm va tafakkur yordamida har bir shaxs o‘zining zaif va kuchli tomonlarini anglab, o‘z nafsini tarbiyalashda muvaffaqiyatga erishadi. Bu yondashuv axloqiy tarbiyaning samaradorligini oshiradi va insonni haqiqiy ma‘naviy kamolotga yetaklaydi. Faxriddin ar-Roziy ilm va tafakkurning axloqiy

tarbiyada oʻrni haqidagi qarashlari zamonaviy pedagogika va psixologiya sohalarida ham dolzarbdir. Bugungi kunda ham axloqiy tarbiya nafaqat tashqi qoidalarga rioya qilish, balki ichki dunyoni anglash, oʻzini oʻzi boshqarish va doimiy oʻzini takomillashtirish jarayoni sifatida qaralmoqda. Ilm va tafakkur bu jarayonning asosiy vositalari hisoblanadi. Ilm insonni haqiqatga yoʻnaltiradi, tafakkur esa uni oʻylashga, anglashga va hayotga tatbiq etishga undaydi.[3]

Axloqiy tarbiya jarayonida ilm va tafakkur nafaqat shaxsiy kamolot uchun, balki jamiyatning ma'naviy barqarorligi uchun ham muhimdir. Ilm va tafakkur yordamida inson oʻzining axloqiy majburiyatlarini anglaydi, ularni bajarishga harakat qiladi. Bu esa jamiyatda tartib-intizom, oʻzaro hurmat va mehr-muhabbat muhitini yaratadi. Faxriddin ar-Roziy ilm va tafakkur orqali axloqiy tarbiyaning nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy ahamiyatini ham ta'kidlagan. Axloqiy tarbiyada ilm va tafakkurning oʻrni haqida Faxriddin ar-Roziy tomonidan ilgari surilgan nazariyalar insonning ma'naviy hayotini chuqur anglashga, uning ichki dunyosini yuksaltirishga xizmat qiladi. Ilm va tafakkur insonni faqat bilimli emas, balki donishmand, oʻzini anglagan va axloqiy jihatdan kamolotga erishgan shaxsga aylantiradi. Bu esa insonning haqiqiy erkinligi va baxt-saodatining asosidir.[4]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Faxriddin ar-Roziy axloqiy tarbiyada ilm va tafakkurning oʻrni juda muhim ekanligini ta'kidlaydi. Ilm insonni haqiqatga yaqinlashtiradi, tafakkur esa uni oʻzini anglashga, oʻzini boshqarishga va axloqiy kamolotga yetaklaydi. Axloqiy tarbiya bosqichma-bosqich va individual yondashuv asosida olib borilishi, nafs va uning istaklarini boshqarishda ilm va tafakkur vosita sifatida xizmat qilishi shart. Bu yondashuv nafaqat shaxsiy, balki jamiyatning ma'naviy barqarorligini ta'minlashga yordam beradi. Shunday qilib, Faxriddin ar-Roziyning ilm va tafakkur haqidagi qarashlari bugungi kunda ham

axloqiy tarbiya jarayonida muhim yoʻnalish boʻlib qolmoqda va insonning ma'naviy kamolotiga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, O. (2019). "Faxriddin ar-Roziy va axloqiy tarbiya muammolari". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Karimova, M. (2020). "Nafs tarbiyasi va pedagogik yondashuvlar". Toshkent: Pedagogika va Psixologiya Instituti.
3. Islomov, S. (2018). "Faxriddin ar-Roziy ijodida axloqiy qadriyatlar". Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti.
4. Tursunov, J. (2021). "Ilmiy-pedagogik asosda nafs tarbiyasi". Toshkent: Ilmiy Nashrlar.
5. Qodirov, B. (2017). "Axloq va tarbiya: Faxriddin ar-Roziy qarashlari". Buxoro: Buxoro Davlat Pedagogika Instituti.
6. Mirzaeva, N. (2022). "Axloqiy tarbiya va nafsni boshqarish metodlari". Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Nashriyoti.
7. Saidova, D. (2020). "Faxriddin ar-Roziy va zamonaviy pedagogik yondashuvlar". Toshkent: O'zbekiston Milliy Kutubxonasi Nashriyoti.